

НАПРЯМ 7. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-450-7-35>

ДИНАМІКА МОВИ ТА ЛЕКСИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО МЕДІА-ДИСКУРСУ

Коберник А. С.

магістрант

Науковий керівник: Боровська О. О.

*кандидат філологічних наук, завідувач кафедри германської
філології, перекладу та зарубіжної літератури, місце роботи*

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Мова – це динамічна система, компоненти якої постійно рухаються і розвиваються. Не припиняється процес формування мови, її вдосконалення, водночас вона зберігає ознаки стійкості, безпосередньої цілісності.

Це забезпечує реалізацію накопичення досвіду суспільства, зв'язок поколінь і збереження культурної пам'яті народу. Прямим наслідком її основної функції є мінливість мови – як засобу спілкування, а здатність мови змінюватись дозволяє їй не відставати від процесів ускладнення, перебудови позамовної реальності та швидко адаптуватися. Під час великих соціальних чи політичних змін лексичний склад мови змінюється, реагуючи на появу нових понять і явищ у матеріальному й духовному житті суспільства.

Для виявлення та розуміння еволюційних процесів у сучасній українській лексичці важливим є вивчення закономірностей і особливостей динаміки мови, зовнішніх і внутрішніх чинників мовних змін. Вивчення мови в її динаміці, в русі від загального коду у вигляді звичайних знаків, що застосовуються в умовах конкретних комунікативних і прагматичних ситуацій, від системи іменних прийомів до їх застосування в мовленні, дає можливість глибше вміти вивчати мову в її динаміці, проникнути в її систему, оскільки неможливо пізнати мову поза її функціонуванням [1, с. 252].

Вивчення закономірностей динаміки словникового складу мови є одним із головних питань сучасної вітчизняної та зарубіжної лексикографії, про що свідчить широке висвітлення цих проблем

у працях лінгвістів. Дослідники підкреслюють, що зміни в системі мови відбуваються неоднорідно і з різною швидкістю. Мовлення зазнає змін швидше від мови, словниковий запас від граматики, синтаксис від морфології. Лексико-семантична система є найбільш чутливою до всіх змін, які відбуваються в суспільстві [7, с. 217].

Як зазначає Л. Паламарчук, лексика є дуже вразливою до соціальних змін, які відбуваються в житті творця і носія мови, народу, і вони чітко помітні в лексичній системі мови [9, с. 304].

Зважаючи на тісний зв'язок лексичної системи з екстралінгвістичною дійсністю, словник розглядається як відкрита, незамкнута система, особливостями якої, на думку М. В. Медведя, є взаємодія із зовнішнім середовищем і мобільність [4, с. 19].

Цим пояснюється не тільки поява нових і зникнення старих слів, а й глибокі семантичні зрушення, що викликають зміни в їх лексичній і синтаксичній сполучуваності. Наголошуючи на необхідності врахування змін у словниковому складі як системі, Фердинанд де Соссюр зазначає: «Кожен стан лексичного складу є лише моментом у ланцюзі безперервних змін» [6, с. 65].

Крім того, зміна однієї з ланок лексичної системи викликає ланцюгову реакцію модифікацій іншої частини. Зокрема, трансформації семантики лексеми, незалежно від того, чи відбулися вони в результаті внутрішнього розвитку чи впливу чужої мови, не обмежуються структурою окремого слова, а викликають семантичні зрушення в мовних одиницях, які семантично пов'язані по-різному [2, с. 78].

На думку Є. Карпіловської, динаміка сучасного українського лексичного фонду описується низкою контрастів з його кількісними та якісними змінами. Кількісні протиставлення створюють протилежні явища розширення словникового запасу за рахунок додавання нової лексики та скорочення пасивного словникового запасу внаслідок певних особливостей його форми, змісту чи вживання. Причому така редукція може відбуватися поступово: спочатку як позначення з активного стану в неактивний, зниження його ступеня, а згодом відбувається повна втрата такого позначення, вилучення його з лексикону, а потім і невідповідність новим потребам і смакам викладачів.

Увагу лінгвістів привертає питання про причини і рушійні сили, що визначають розвиток лексичної підсистеми, а також мови в цілому. Загальновідомо, що елементи мовної структури характеризуються двома видами зв'язку. До одного з них відносяться відносини між елементами мовної структури в її межах, до іншого типу відноситься залежність елементів мови від зовнішніх факторів. Іншими словами, це внутрішньомовні (внутрішні, внутрішньомовні) і позамовні (зовнішні, позамовні) чинники, які впливають на виникнення та функціонування мовних одиниць. Деякі мовознавці переважно звертали увагу на екстра-

лінгвістичні умови мовних змін, визнаючи детермінантами екстралінгвістичні фактори [3, 195 с.].

Аналізуючи проблему еволюції мови, Т. Михайленко виокремлює такі основні екстралінгвістичні та інтралінгвістичні напрями розвитку сучасних мов:

- внутрішньоструктурний розвиток літературних мов на лексико-семантичному, синтаксичному та стилістичному рівнях;
- поява і швидкий розвиток спеціалізованих субмов як одного з функціональних різновидів сучасних національних мов;
- збільшення кількості галузевих термінологій;
- тісна взаємодія підмов науки і техніки з іншими функціональними стилями літературних мов;
- розширення контактів між різними мовами, взаємозбагачення мов і культур, поява концептуальних і мовних універсалій, зумовлених логікою розвитку сучасного світу в усіх сферах суспільного життя;
- збільшення кількості всіляких запозичень, особливо в іншомовній матеріальній формі, що призводить до засмічення мови-рецептора, втрати нею національної самобутності, глибоких мовних змін на різних рівнях, падіння внутрішнього і зовнішнього престижу національної мови, падіння культури мовлення її носіїв;
- зміна статусу мов міжнаціонального та міжнаціонального спілкування;
- поява нових національних мов у сфері міжнаціонального спілкування;
- тенденція до збереження самобутності мови та культури; швидке поширення літературних мов за допомогою засобів масової інформації, обмеження та зникнення діалектів, зближення національно-державних варіантів багатонаціональних мов [5, 48 с.].

У деяких лінгвістичних дослідженнях автори обмежуються або дослідженням екстралінгвістичних факторів, або інтралінгвістичних чинників, але для повної картини формування та функціонування окремих шарів лексики необхідно враховувати їх взаємозв'язок. Питання про співвідношення екстралінгвальних і інтралінгвальних чинників, з особливою увагою до ролі першого, завжди вважалося одним із важливих питань лінгвістики.

Як зазначає Л. Туровська, досліджуючи спеціалізовану підмову, дослідники мають враховувати екстралінгвістичну зумовленість мовних процесів (відображення розвитку матеріального світу в концептуальній структурі номінацій, відображення домінуючого типу мислення, лінгвістики). політична орієнтація певної групи творців номенклатури, політичні, культурні та соціальні умови розвитку української мови), оскільки дія зовнішніх факторів визначає специфіку формування галузевої підсистеми [8. с. 45].

Отже, мова змінюється не лише під впливом внутрішніх структурних причин, але й під впливом зовнішніх, таких як технологічні чи навіть політичні зрушення. Дослідники підкреслюють, що словниковий склад, як найбільш мобільний сегмент мовної системи, змінюється набагато швидше, ніж синтаксичні та морфологічні моделі. Важливим компонентом є взаємозв'язок між традицією з точки зору знань та інноваціями, що з'являються: з'являються нові терміни, а інші або еволюціонують, або стають застарілими. Зрештою, розвиток мови є процесом плавного переходу між необхідністю підтримувати стабільність в системі і водночас постійно розвиватися, щоб пристосуватися до інновацій в суспільстві, в якому вона функціонує.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : ВЦ «Академія». 2009. 376 с.
2. Литовченко І. О. Уплив екстра- та інтралінгвальних чинників на розвиток військової лексики української мови. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету «Філологічні студії»*. 2014. Вип. 10. С. 75–83.
3. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-ті роки ХХ ст.) : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Данута Володимирівна Мазурик. Львів, 2002. 195 с.
4. Медвідь М. В., Дембровська О. Б. Термін як елемент сучасної термінологічної системи. URL: http://elibrary.nubip.edu.ua/10199/1/Термін_як_елемент_сучасної_термінологічної_системи.pdf.
5. Михайленко Т. Д. Інтра- та екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.15. 48 с.
6. Просяник О. П. Фердинанд де Соссюр: деміфологізація концепції / Н. Дьячок. *Мовознавство*. 2018. № 6. С. 68–70. 36, С. 20.
7. Попович Р. Г., Вакуленко О. Л. Термінологічна варіантність у номінативному аспекті. *Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка*. 2004. № 17. С. 215–219.
8. Туровська Л. В. Військові звання та посади в Україні : історико-генетичний аспект вивчення української військової термінології / Людмила Володимирівна Туровська. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 160 с. С. 45.
9. Ярмак В. І. Нагальні завдання української лексикографії в світлі концепції Л. С. Паламарчука (на матеріалі сучасної української прози) : зб. наук. праць. Крила у слов'янській лексикографії Паламарчуку Леоніду Сидоровичу, 2012. С. 15, С. 300–307. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Zbirka/Krytyka_u_slovianskii_leksykohrafiu_Palamarchuku_Leonidu_Sydorovu_chu.pdf (дата звернення 18.03.2024).